

Kas yra prekyba žmonėmis?

Labiausiai paplitęs ir dažniausiai naudojamas prekybos žmonėmis apibrėžimas yra suformuluotas Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) 2000 metų specialiaame Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kuris papildo JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Prekyba žmonėmis apibrėžiama minėto protokolo 3 straipsnyje:

Prekyba žmonėmis – tai asmenų verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas naudojant gąsdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokesťi ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitokį seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą, arba organų pašalinimą.

Šiame apibrėžime atsispindi trys pagrindiniai prekybą žmonėmis apibūdinantys elementai:

veiksmi – asmenų verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas;

priemonės – gąsdinimai, jėga ar kitos prievartos formos, apgaulė, sukčiavimas, piktnaudžiavimas valdžia ar pasinaudojimas kito asmens pažeidžiamumu, mokesčio ar kitokios naudos davimas bei gavimas;

tikslai – kontroliuojamo asmens išnaudojimas.

Baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmonėmis LR Baudžiamajame kodekse (BK) nustatyta nuo 1998 m. Svarbūs pakeitimai BK dėl šio nusikaltimo įsigaliojo nuo 2005 m. liepos 1 d. Pagrindiniai baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis apibrėžiantys straipsniai yra šie:

LR BK 147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

- 1. Tas, kas pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, arba verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinę smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba sumokėdamas pinigus ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.*
- 2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.*
- 3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.*

LR BK 147¹ straipsnis. Išnaudojimas priverstiniam darbui

1. Tas, kas panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas žmogaus priklausomumu neteisėtai vertė jį dirbti tam tikrą darbą, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką versdamas žmogų dirbti vergovės ar kitokiomis nežmoniškomis sąlygomis, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

LR BK 157 straipsnis. Vaiko pirkimas arba pardavimas

1. Tas, kas siūlė pirkti ar kitaip įgyti vaiką arba pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo vaiką, arba verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje vaiką žinodamas arba siekdamas, kad jis būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš jo prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Taip pat su prekybos žmonėmis problemomis susiję LR BK 146, 162, 307, 308 bei 309 straipsniai.

Atsakingos struktūros policijoje

Pagrindinė ikiteisminio tyrimo įstaiga, tirianti prekybą žmonėmis, yra policija. Vidaus reikalų sistemoje tiesiogiai šią funkciją vykdo **Lietuvos kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų tyrimo vyriausiosios valdybos (NTVV) 1-osios valdybos Prekybos žmonėmis tyrimo skyrius ir kriminalinės policijos padaliniai teritoriniuose policijos komisariatuose.**

NTVV 1-osios valdybos Prekybos žmonėmis tyrimo skyrius pagal kompetenciją koordinuoja teritorinių policijos įstaigų padalinių veiksmus užkardant, atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis, bei teikia jiems informaciją ir praktinę pagalbą šioje srityje.

Į NTVV 1-osios valdybos Prekybos žmonėmis tyrimo skyrių galima kreiptis: el. paštu: reda.sirgediene@policija.lt (viršininė), telefonu (8-5) 2719827, faksu (8-5) 2717997.

Piliečiai, turėdami informacijos apie prekybą žmonėmis, kreipiasi į teritorinius policijos komisariatus pagal gyvenamą vietą. Itin skubiais ir sudėtingais atvejais gali būti kreipiamasi į Policijos departamentą prie VRM anoniminiu telefonu (8~5) 272 5372 arba el. paštu info@policija.lt.

Prekyba žmonėmis ir prostitucija

Prekyba žmonėmis ir prostitucija kai kuriais atvejais tarpusavyje yra glaudžiai susijusios.

Jungtinių tautų duomenimis, apie 91 proc. atvejų, kuomet parduodami žmonės, susiję su seksualiniu išnaudojimu, pirmiausia - prostitucijos tikslais.

Šioje srityje veikia rinkos dėsniai: esant paklausai, formuojasi ir atitinkama pasiūla. Neradus būdų, kaip sumažinti paklausą, t. y. seksualinių paslaugų pirkimą, sunku išspręsti priverstinės prostitucijos ir prekybos žmonėmis problemas. Pastebėtina, kad tose šalyse, kur prostitucija legalizuota, prekybos žmonėmis problemų nesumažėja.

Atsižvelgiant į prostitucijos ir prekybos žmonėmis sąsajas, pastaruoju metu vis labiau išsivyrėja nuomonė, jog seksualinių paslaugų pirkimas ir pardavimas apskritai yra žmogaus teisių pažeidimas, seksualinis išnaudojimas, tam tikra smurto prieš moterį apraiška.

Šiuo požiūriu netoleruotina jokia žmogaus kūno pirkimo ar pardavimo forma.

Lietuvos Respublikos Seimas 2005 m. birželio 16 dieną pakeitė Administracinių teisės pažeidimų kodekso (ATPK) 182¹ straipsnį ir jį išdėstė taip:

182⁽¹⁾ straipsnis. Vertimasis prostitucija ar atlygintinis naudojimas prostitucijos paslaugomis

Vertimasis prostitucija ar atlygintinis naudojimas prostitucijos paslaugomis – užtraukia baudą nuo trijų šimtų iki penkių šimtų litų.

Tokie pat veiksmai, padaryti asmens, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytus pažeidimus, – užtraukia baudą nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų arba administracinę areštą iki trisdešimties parų.

Pastaba. Administracinėn atsakomybėn netraukiamas prostitucija vertėsis asmuo, kuris į prostituciją buvo įtrauktas būdamas materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomas arba įtrauktas į prostituciją panaudojant fizinę ar psichinę prievartą ar apgaule, arba bet koku būdu įtrauktas į prostituciją būdamas nepilnametis ar (ir) nukentėjo nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese.

Įstatymas nustato atsakomybę ne tik asmenims, kurie verčiasi prostitucija, bet ir asmenims, kurie atlygintinai naudojami prostitucijos paslaugomis, taip pat atleidžia nuo atsakomybės asmenis, kurie buvo įtraukti į prostituciją ar nukentėjo nuo prekybos žmonėmis ir baudžiamojo proceso yra pripažinti nukentėjusiais.

Kas yra prekybos žmonėmis auka?

Neretai diskutuoja apie prekybą žmonėmis nukreipiama į tam tikras aukos charakteristikas, moralines ar intelektualines nukentėjusiųjų savybes. Tokiais atvejais svarbu akcentuoti, jog kiekvienas asmuo, nukentėjęs nuo prekeivių žmonėmis, yra šio nusikaltimo auka, nepaisant jo išvaizdos, elgesio, išsilavinimo, šeimyninės padėties, gyvenimo būdo, moralinių, intelektualinių ar kitų savybių.

Pavyzdžiui, dažnai įsivaizduojama, kad nukentėjusi nuo prekybos žmonėmis moteris turi būti tyli, baikšti, atrodyti sugniuždyta. Tuo tarpu yra atvejų, kai nukentėjusiosios dėl savo specifinės patirties ir išgyvenimų elgiasi provokuojančiai, būna priešiška ar net agresyviai nusiteikusios prieš aplinkinius, net ir siūlančius joms pagalbą. Tai apsunkina bendravimą ir policijos pareigūnų darbą, tačiau reikėtų pasistengti neigiamų aukos reakcijų nepriimti asmeniškai, nes iš esmės jos pyksta ne ant pareigūnų, o daugiau ant savęs, ant žmonių, kurie jas išnaudojo, ant situacijos, į kurią pateko.

Kitas mitas, jog aukos turi fiziškai ar kitokiais būdais priešintis, patekusios į seksualinio išnaudojimo situaciją, irgi neatitinka tikrovės – priklausomai nuo aplinkybių, nusikaltėlių kontroliuojamas asmuo priima sprendimą, kaip elgtis, ir tai nebūtinai turi būti fizinis ar kitoks

priešinimasis. Atvirkščiai – stiprios kontrolės rezultatas neretai yra aukos prisitaikymas ir paklusnumas, kartais - susitapatinimas su nusikaltėliu, jo nustatytų taisyklių priėmimas.

Aukos sutikimas

Kai kuriais prekybos žmonėmis atvejais iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad jokio nusikaltimo čia nėra, nes auka pati sutiko būti išnaudojama. Pagal prekybos žmonėmis apibrėžimą, jei auka sutiko būti išnaudojama, tačiau **jos sutikimas buvo išgautas apgaule, prievarta, naudojantis asmens pažeidžiamumu, priklausomumu ar kitomis panašiomis priemonėmis, tokiu atveju į aukos sutikimą neatsižvelgiama**, jis nepaverčia išnaudojimo teisėtu.

Nepilnamečio sutikimas būti išnaudojamam iš viso nelaikomas reikšmingu pripažįstant tam tikrus veiksmus prekyba žmonėmis, net jei nebuvo panaudota prievarta ar apgaulė.

Policijos darbą prekybos žmonėmis atvejais gali palengvinti bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, teikiančiomis pagalbą nukentėjusiems nuo šio nusikaltimo bei dirbančioms su rizikos grupių asmenimis. Iš šių organizacijų gaudamos socialinę, psichologinę ir kitokią pagalbą prekybos žmonėmis aukos lengviau integruojasi į visuomenę, noriau bendrauja su aplinkiniais, taip pat su policijos pareigūnais, dažniau linkusios duoti parodymus teisėsaugos struktūroms.

Svarbiausios policijos ir nevyriausybinių pagalbos organizacijų bendradarbiavimo sritys prekybos žmonėmis atvejais yra šios:

Aukų perdavimas. Nukentėjusios moterys pirmiausia pagalbos gali kreiptis tiek į policijos pareigūnus, tiek į socialinę pagalbą teikiančias organizacijas, krizių tarnybas. Ir vienu, ir kitų organizacijų darbuotojai turėtų informuoti nukentėjusias moteris: policijos pareigūnai, jei moteris pageidauja, galėtų kviesti socialinių tarnybų specialistus ir pasiūlyti kompleksinę bei skubią pagalbą. Organizacijos, sužinojusios apie nusikaltimus, turėtų informuoti (aukai leidus) policijos darbuotojus ir skatinti aukas pasitikėti pareigūnais bei liudyti teismuose.

Informacijos perdavimas/ keitimasis informacija. Tai ypač aktualu atliekant prevencinį darbą. Nepilnamečių inspektorių, policijos pareigūnų bendradarbiavimas su socialinėmis tarnybomis, informacijos apie rizikos grupėse esančias potencialias aukas perdavimas galėtų užbėgti už akių kai kuriems prekybos žmonėmis atvejams. Be to, socialinių tarnybų darbuotojai dažnai sužino įvairių faktų apie įvykdytus nusikaltimus, žmones, kurie pardavinėja merginas, ir pan. Kartais tai būna informacija, kurios merginos nedrįsta pasakoti policininkams.

Apklausa/ liudijimai / teismo procesas. Moterys, kurios nusprendžia liudyti prieš jas pardavusius asmenis, turi gauti visapusišką palaikymą. Policijos pareigūnai to padaryti negali, todėl čia turėtų įsitraukti socialines paslaugas moterims teikiančių agentūrų darbuotojai. Socialinio darbuotojo dalyvavimas, aukai susitinkant su policijos pareigūnais ar per pirmines apklausas, leistų aukoms pasijusti saugesnėms; socialinis darbuotojas galėtų būti asmuo, kuris palaikytų ir paskatintų nukentėjusias moteris bendradarbiauti su policija.

Veiksmai, kuriuos turėtų atlikti teisėsaugos įstaigų pareigūnai:

1. *Tyrėjai turi informuoti aukas apie socialinę pagalbą teikiančias organizacijas;*
2. *Kai tik kyla įtarimų, jog liudytojas ar nukentėjęs asmuo yra prekybos žmonėmis auka, tyrėjas turi užmegzti kontaktą su socialinę pagalbą teikiančia organizacija (-omis);*
3. *Tyrėjas turi užtikrinti, jog informacija apie liudytoją nebus atskleista ar prieinama;*
4. *Tyrėjas yra atsakingas už apsaugos priemones prieš, per ir po baudžiamojo proceso, pvz., apklauso, parodymų patikrinimo vietoje metu, parodymo atpažinti metu, teismo nagrinėjimo metu, iki to momento, kol auka grįžta į saugią zoną;*
5. *Tyrėjas turi leisti dalyvauti socialiniam darbuotojui kiekvieno procesinio veiksmo metu, jei auka to pageidauja;*
6. *Policija turi teikti advokatui informaciją ir pagalbą dėl aukos apsaugos priemonių.*

Iš socialinę pagalbą teikiančių institucijų policija gali tikėtis, kad:

1. *Konsultuodamasi su tyrėjais organizacija nuspręs dėl tinkamo būsto aukai ir pasirūpins tokio būsto suteikimu;*
2. *Organizacija suteiks psichosocialinę pagalbą aukai ir pasirūpins psichologine, medicinine ar kitokia pagalba;*
3. *Socialiniai darbuotojai informuos aukas žodžiu arba raštu apie tyrėjų atliktą darbą ir jo eigą, jei auka pageidauja; darbuotojas pats inicijuos ir surengs susitikimą su policijos pareigūnais, jei auka tam neprieštaruja;*
4. *Socialinis darbuotojas dalyvaus aukos apklausoje;*
5. *Socialinis darbuotojas aktyviai teiks psichologinę pagalbą aukai viso baudžiamojo proceso metu;*
6. *Socialines paslaugas teikiančios organizacijos pasirūpins aukos reintegravimo, mokymo procesais.*

Socialinę pagalbą teikiančių organizacijų kontaktai

Kiekvienas su prekybos žmonėmis problemomis dirbantis pareigūnas turėtų žinoti, kur nukreipti nukentėjusius nuo šio nusikaltimo asmenis, nesvarbu, ar jie sutinka ar atsisako liudyti. Čia pateikiami kontaktiniai duomenys tų organizacijų, kurios su prekybos žmonėmis aukomis dirba nacionaliniu lygiu, t. y. teikia pagalbą nukentėjusiems iš visos Lietuvos ir net užsienyje esantiems Lietuvos piliečiams bei užsienio piliečiams Lietuvoje. Taip pat yra organizacijų, veikiančių atskiruose Lietuvos regionuose ar rajonuose, ir su jomis vietoje dirbantys pareigūnai taip pat turėtų užmegzti kontaktus.

**Tarptautinės migracijos organizacijos
Vilniaus biuras**

A. Jakšto g. 12, Vilnius

Tel. (8-5) 2624897

NVO Lietuvos Caritas

Aukštaičių g. 10, Kaunas

Tel. (8-37) 323300

**NVO Dingusių žmonių šeimų paramos
centras**

P. Žadeikos g. 3-21, Vilnius

Tel. (8-5) 2483373

Vilniaus miesto Motinos ir vaiko pensionas

Vytenio g. 45, Vilnius

Tel. (8-5) 2333619

**Klaipėdos socialinės ir psichologinės
pagalbos centras**

Smilčių g. 6, Klaipėda

Tel. (8-46) 350099

Organizacija, veikianti Jūsų rajone

(susisiekite su Jūsų rajone veikiančia organizacija, kuri teikia pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, ir čia įrašykite jų kontaktinę informaciją):

Pavadinimas: _____

Adresas: _____

Telefonas: _____